

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

**VERTOVEC-WESSENDORF (SZERK.):
A MULTIKULTURALIZMUS-BUMERÁNG**

*Első kiadás:
Steven Vertovec,
Susanne Wessendorf (szerk.) (2010):
The Multiculturalism Backlash.
European discourses,
policies and practices,
Routledge.*

„Az európai multikulturalizmusnak vége. Csődöt mondott, nem csak értelmetlen, de árt is, az Európában élő közösségek pedig révén egyre csak távolodnak egymástól ahelyett, hogy létrejönnének az együttélés terei. Őszinte beszédre van szükség, a csend megtörésére az egyszerű emberek tapasztalatainak feldolgozására, a liberális egyenvélemény, a politikai korrektség kényszerzubbonyának megszüntetésére, a tabuk lebontására.”

A fenti diskurzus, vagy annak valamely variánsa – ezeket nevezik az ismertetett könyv lapjain *új realizmusnak* – bizonyosan nem ismeretlenek a magyar baloldali olvasó számára sem. A multikulturalizmus kérdése Közép-Európa országaiban is diszkurzív fordulaton van túl, a kilencvenes évek optimizmusát a nyugati közbeszéd trendjei által inspirált ellenállás váltotta fel. A nagy ideológiák harcában a multikulti veszíteni látszik, Közép-Európában tulajdonképpen még azelőtt, hogy igazán megérkezhetett volna.

A nagy ideológiák szintje azonban nem mindig a megfelelő elemzési szint. Néha arra is szükség van, hogy a felállított narratívák mögé benézve, a konkrét szakpolitikai tevékenységet, illetve a helyi megoldások működését megnézve, jobban fókuszált képet alakítsunk ki az események valódi menetéről. Az ismertetett könyv pontosan erre tesz kísérletet: a szerkesztők, Vertovec és Wessendorf nyolc országtanulmányt és két elemző esszét gyűjtöttek össze a kiadvány keretén belül, (véleményem szerint sikeres) kísérletet téve arra, hogy legalább egy pillanatra szertefoszlassák a multikulturalizmus felett ülő, annak valódi arcát elfedő új realista ködöt. Erre az éleslátásra pedig a bevándorló- és romakérdésekben identitását változatlanul csak kereső magyar baloldalnak is nagy szüksége van.

A könyv narratívája szerint a multikulturalizmus az 1970-es évek után fokozatosan teret nyert a globális Nyugat országai-ban, ezt azonban az 1990-es évek derekától visszaesés követte, mígnem mára a legtöbb európai ország hivatalos állami közvéleménye teljesen levette a napirendről a multikulturalizmus kifejezést, annak kudarcáról beszélve (ha egyáltalán beszélve róla). Ennek ellenére a multikulturalizmus haláláról szóló hírek erősen túlzónak tűnnek, írja Will Kymlicka. Az azt alátámasztó eszmeiség a mai napig érintetlenül, sőt egyre bővebb körben működik az őshonos csoportok és a nemzeti kisebbségek körében. Valódi visszaesés egyedül a bevándorlók, azon belül is elsősorban a muszlim bevándorlók esetében látható, ahol az európai államok valóban fokozatosan keményebb álláspontokhoz jutottak el a kilencvenes években tapasztaltakhoz képest.

Ennek ellenére azonban az ún. *poszt-multikulturalizmusok* elsősorban a felszíni, retorikai szinteken tűnnek csak igazán másnak a korábban látottaknál. A *diverzitás* (sokszínűség), az *integráció*, az *interkulturális* és *transzkulturális* megoldások narratív előretörése nem jelent minőségi változást az előzőekhez képest, még annak ellenére sem, ha adott esetben bizonyos

elemek komolyabb hangsúlyt kaptak a korábbiaknál. Mi több, egyfajta konvergencia is észrevehető a korábban a kisebbségek integrációját más-más modellek alapján megoldani próbáló országok között. Jó példa erre a Dánia és Svédország, két egymásra demográfiájuk és szociális ellátórendszereik téren is hasonlító ország által bejárt út. Dánia fokozatosan távolodik a monoetnikus államszervezési modelltől, még annak ellenére is, hogy annak útfüggőségei folyamatosan gátolják a multikulturális formák kibontakozását. Mindeközben Svédországban a nemzeti kommunitarizmus visszatérése okán a korábban konszenzuálisnak tűnő multikulturális elemek fokozatosan visszatérnek a nyilvános kibeszélés tárgyai közé. Franciaország, az állampolgári társadalomszervezési modell mintapéldája fokozatosan integrációs és esélyegyenlőségi programokat indított be a sokszínűség kezelésére, miközben a korábban erősen multikulturális Hollandia 2007 óta már a polgári integráció keretein belül próbálja összeegyeztetni a közösségi és egyéni jogokat, működtetni az új realista kritikák alatt behorpadó multikulturális intézményrendszert.

A jelek (és az esettanulmányok) szerint tehát Európát ma korántsem a multikulturalizmus csődszerű visszahúzódása, hanem egyfajta, a polgári elv és a multikulturális szándékok közötti egyensúlyt kereső hibrid modellek kialakulása jellemzi. Ezek a hibridek jelentős részben ad hoc módon jöttek létre, és a kormányzat legkülönbözőbb szintjein működnek. Németországban például hivatalos multikulturalizmus híján helyi programok sokasága működik, és a közbeszéd fókuszpontja a korábbiaktól eltérően immár nem az, hogy Németország multietnikus bevándorlóországnak tekintendő-e (a jelek szerint ezt a tényt már a jobboldal pártjai is elfogadták), hanem az, hogy mit lehet kezdeni ezzel a sokszínűséggel, hogyan kezelhetőek az általa felszínre hozott problémák. Bár a multikulturalizmus ideológusai állítják, a hibrid modellek valójában csak a fejlőd-

dő multikulturalizmus következő fázisát jelentik (ld. Charles Taylor), ez az utóvédharc a kifejezés a közbeszédben történő jelentős elhasználódása okán nem tűnik igazán hasznosnak.

A hibrid modellek három olyan tulajdonságát emelném ki, amelyek előremutató trendeket jelentenek a jövő szempontjából. Az első az állampolgári eszménykép fokozottabb beépítése az integrációs képletekbe. Elsősorban arról van szó, hogy a közösségi jogok mellett (esetenként helyett) a hangsúly ismét az egyénre és az egyén jogaira kerül vissza, mindamellett odafigyelve a közösségi jogok és intézményrendszerek fontosságára is. Másodsorban azonban arról is, hogy a vizsgált országok állampolgárságukat egyre inkább kitüntetésként, elérendő célként értelmezik, egyebek mellett nyelvizsgákat, kulturális és történelmi kompetenciákat vizsgáló tesztek bevezetve az állampolgárságért folyamodó bevándorlók számára. Ezekhez a hibrid modellekhez kapcsolódik leginkább az *integráció* fogalma, amely az asszimilációnál jóval kevesebbet, a megvalósult multikulturális modelleknél azonban többet vár el a potenciális állampolgároktól. (A német ajkú vidékeken ezt a „fordern und fördern”, szabad fordításban elvárni és elősegíteni, elve fejezi ki.)

A második új tulajdonság a fokozottabb odafigyelés a csoportközi kommunikációra. Bár a multikulturalizmus nem törekszik eredendően az egyes etnikai és vallási csoportok izolációjára, a gyakorlatban a csoportok intézményrendszerének a csoportközi kommunikáció intézményeinél erősebb ütemben történő fejlesztése miatt mégis sokszor ehhez vezet. Az *interkulturális* modellek – a szó jelenlegi inkonzisztens használata ellenére – elsősorban ezen próbálnak segíteni, kialakítva a csoportközi kommunikáció, egymás megismerésének tereit.

A harmadik pedig a kényszeredett, de végső soron egyáltalán nem káros erősebb odafigyelés a helyi kezdeményezésekre. Mivel a legtöbb vizsgált ország ma nem rendelkezik hivatalos multikulturális politikával (bár integrációs, sokszínűségi vagy

esélyegyenlőségi politikákkal több esetben igen), nagyobb hangsúly kerül a városok, tartományok ilyen irányú kezdeményezésére. Ahogy ezt az egyik esszé szerzője meg is jegyzi, ezek tanulságainak feldolgozása a mai napig nem történt meg.

A könyv által bemutatott, másutt „reflexív multikulturális fázisnak” nevezett állapot megértése fontos kihívás a baloldali olvasó számára. A multikulturális megoldások minden egyéb állítás ellenére nem mentek ki a divatból, de nem is mondtak „teljes csődött”, azonban egyrészt ma a kifejezés elhasználódása miatt más nevenek tűnnek fel (például integrációként), másrészt pedig a migránsok által jelentett kihívások okán Nyugat-Európában hibridizálódtak, kommunikációba léptek az állampolgársági elven alapuló modellekkel. Az eredmény mára hibrid modellek sokasága, amelyek azonban egy irányba, az egyéni állampolgári jogok és a közösségi jogok közötti egyensúly megteremtése felé, valamint az interkulturális kommunikáció fontosságának megértése felé mutatnak. Ez a konvergencia idővel egy új „izmus”, ha úgy tetszik: etnikai rezsím kialakulásához vezethet, amely újabb eszközöket tárhat fel a sokszínűség kezelésére. A ma igazi kihívását viszont így nem elsősorban a multikulturalizmus tagadása és hibáztatása, hanem annak a helyi problémák iránt érzékeny hibridizálása jelenti.